

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:01.02.2024 ✓Accepted/Kabul:07.04.2024

DOI:10.30794/pausbed.1429797

Research Article/Araştırma Makalesi

Yıldırım, B. (2024). "Klasik Sosyolojide Ekonomi-Politik Yaklaşımlar: *Kapital* ve *Paranın Felsefesi*'nde Değer ve Paranın Karşılaştırmalı Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 62, Denizli, ss. 55-68.

KLASİK SOSYOLOJİDE EKONOMİ-POLİTİK YAKLAŞIMLAR: *KAPİTAL* ve *PARANIN FELSEFESİ'NDE* DEĞER VE PARANIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Baran YILDIRIM*

Öz

Bu çalışma, klasik sosyolojinin iki önemli temsilcisi Marx ve Simmel'in, *Kapital* ve *Paranın Felsefesi* eserlerini bir arada okunmasının yaratacağı kuramsal imkanlar üzerine odaklanmaktadır. Her iki eserin istikametleri başka yönlere doğru yol alsada hem metodolojik hem de kuramsal açıdan karşılaştırma yapabileceğimiz çokça ortak zemin içermektedir. Simmel'in metodolojisi açısından toplumsal yaşamın görüngüleri, yani etkileşim formları, kendinde hakikatler olarak değerlendirilir. Marx ise metodolojisinde, görüngülerin kendinde hakikat hallerini analiz etse de bu görüngülerin içeriğine ve bu içerik ile formun ilişkilerine odaklanır. Bu metodolojik ayrım, düşünürlerin değer mefhumuna yönelik kuramsal ayrım güzergahlarını da belirlemiştir. Simmel açısından değer, özne ile onun arzusunun yöneldiği nesne arasındaki ilişkide ortaya çıkar. Marx açısından ise değer, toplumsal-tarihsel ve hatta manevi birtakım unsurların bağlamsal etkisini taşısa da nihayetinde insan emeğini işaret eden nesnel bir içeriği temsil eder. Emek-değer ve artı-değer teorileri ile ilişkisel bir değer analizi yapabilmemizin olanaklarını sunar.

Anahtar kelimeler: *Değer, Para, Marx, Simmel, Kapital, Paranın felsefesi.*

ECONOMIC-POLITICAL APPROACHES IN CLASSICAL SOCIOLOGY: COMPARATIVE ANALYSIS OF VALUE AND MONEY WITHIN PHILOSOPHY OF MONEY AND CAPITAL

Abstract

This study focuses on the theoretical possibilities created by reading together the works of two important representatives of classical sociology, Marx and Simmel, *Capital* and *Philosophy of Money*. Although the directions of both works lead in different directions, they contain a lot of common ground on which we can compare both methodologically and theoretically. In terms of Simmel's methodology, the phenomena of social life, that is, forms of interaction, are evaluated as truths in themselves. In his methodology, although Marx analyzes the truth of phenomena in themselves, he focuses on the content of these phenomena and the relations between this content and form. This methodological distinction also determined the theoretical distinction routes of thinkers towards the concept of value. For Simmel, value emerges in the relationship between the subject and the object to which his desire is directed. For Marx, although value carries the contextual influence of some social-historical and even spiritual elements, it ultimately represents an objective content that points to human labor. It offers the opportunity to make a relational value analysis with labor-value and surplus-value theories.

Keywords: *Value, Money, Marx, Simmel, Capital, Philosophy of money.*

*Dr. Bağımsız Araştırmacı, e-posta: baranyildirim83@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8087-7512>

GİRİŞ

Klasik sosyoloji içerisinde ekonomik değeri ve bu değer üzerinden toplumsal ilişkileri analiz etme girişimi en kristal halde *Kapital* (Marx, 2011) ve *Paranın Felsefesi* (Simmel, 2012) eserlerinde bulunmaktadır. Düşünürlerin -kendi tabirleriyle- en önemli eserleri olarak sundukları bu iki kapsamlı çalışma; değer kavramını analiz etmek ve toplumsal ilişkilerdeki yerini tespit etmek için halen birer baş yapıt olarak yerlerini korumaktadır. Bu makalede, her iki eserdeki analizleri bir arada düşünmenin kuramsal imkan ve sınırları üzerinde durulmaktadır. Belirtmek gerekir ki bu karşılaştırma çalışması, zaman zaman başka yorumcuların metinlerine başvurulsa da temel olarak bu iki metnin dışına çıkmadan tamamlanmıştır.

Şimdi her iki kuramcının bu iki temel eserinin, kendi düşünsel seyirlerindeki konumları ve bu eserlerde izledikleri metodolojik ve kuramsal istikametlerine bakılabilir. Böylece, makalenin amacı açısından, iki yaklaşımın ortak ve ayrışan noktalarını açıklama konusunda genel bir çerçeve çizebiliriz. Simmel için *Paranın Felsefesi*, o dönem sosyal bilim camiasına kendi felsefi yaklaşımını en kapsamlı şekilde gösterecek bir çalışma olarak kurgulanmıştı. O dönemin hakim düşünce paradigması; toplumsal ilişkileri en derinde var olan yapısal mekanizmaları ortaya koyarak açıklamayı, bu ilişkilerin tözünü tarif etmeyi hedef olarak görmekteydi. Pozitivizm, kaba natüralizm gibi sıfatlarla anılan bu paradigma; bireyler ya da gruplar arası gündelik etkileşimleri, bu tözün yeniden üretilmesi olarak kavriyordu. Öz ile biçim, özne ile nesne (ya da sosyoloji literatürü ile fail ve yapı) türünden karşıtlıklar kabul edilmesi, bunlardan birinin hakikatin kurucu unsuru olarak atanmasını zorunlu hale getiriyordu. Bundan dolayı hakikat, öze yani nesnel olana ya da yapıya indirgenerek çözümlenmek isteniyordu. Bu paradigmanın kökleri tarihsel olarak antik döneme kadar uzansa da esas olarak modernizmin ortaya çıktığı toplumsal-tarihsel bir uğrağa denk gelmektedir. Böylece, yeni bir hakikat anlatısı inşa etmek için 'büyük' teorilere, büyük teoriler için de hakikatin özüne ya da nesnel konumuna ulaşmak belki de zaruruydu. Akademi dünyasına da hakim olan bu bilim paradigması içinde Simmel'in metodolojisi ayrıksı kalıyordu. Metodolojisi olduğunun altını çizmekte fayda var çünkü Simmel de – bir bilim insanı olarak- hakikatin keşfini kendi çalışmalarının hedefine koymaktaydı. Fakat bu hakikat; durağan, katılmış, özneye tamamen dışsal bir alanda kendi keşfini bekleyen bir olgu değildi. Akışkan, özneler arasındaki ve özne-nesne arasındaki sonsuz etkileşimlerden, bu etkileşimlerin kazandığı formlardan ve bu formların gerçekleştiği bağlamlardan oluşmaktaydı. Formlar, toplumsal ilişkiler tarihi içinde belli bir kararlılık kazandığında nesnel bir görünüme sahip olmaya başlamaktaydı. Bu yüzden bu formların analizi, esasen nesnel olanın analizini de zorunlu kılıyordu. Klasik sosyal teori içerisinde radikal duran bir metodoloji olarak Simmel'in bu yaklaşımı, akademi çevrelerinde pek itibar görmüyordu. Bu yüzden *Paranın Felsefesi*, Simmel açısından, kendi kuramsal yaklaşımını entelektüel camiaya en kapsamlı şekilde gösterebilmek için kaleme alınmıştı (Mila, 2005).

Bu bağlamdan Kapital'le bir ilişki kurmak mümkün gözükmektedir. Kapital boyunca Marx'ın özgün yönteminin, sonsuz bir diyalektik dans içerisinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu dans akışkan, dinamik ve sonsuz bir ilişkiselliği ifade etmektedir (Ollman, 2019:216-219). Karşıt olgular birbirinden soyutlanır ve sonra birlikte bir başka olguyla dans ettirilir. Ardından bu olgu da karşıtıdan, önce soyutlanır ve sonra bir başka üçüncü olguya birlikte dansa davet edilir. Bu akışkan ilişkisellik bir yön ve erek olmaksızın devam eder. Harvey bu yöntemi soğan mecazıyla açıklamaktadır (Harvey, 2010:21). Soğanın dış kabuğundan başlayıp, en derine inip sonra tekrar yüzeye çıkmak olarak okumaktadır Kapital'i. Metaların dünyasıyla başlayıp, kapitalist üretim ilişkilerinin en derinine inerek gerçekte bu ilişkilerin nasıl işlediğini göstermiştir Marx. Görünür olandan başlamış, yani form olarak ilişkileri ele almış (örneğin mübadele ilişkileri) ve bu ilişkilerin ifadesini derinlemesine analiz etmiştir. Bazı Marx yorumları, Marx'ın görüngüleri, arkasında gizli bulunan gerçeklerin üzerini örten bir mefhum olarak ele aldığını dile getirir. Fenomenleri; gerçeği çarpıtan, örneğin ideolojik yanılsama yaratan kavramlar olarak gördüğünü ifade ederler. Ancak Kapital'de -tam tersine- bazı görüngülerin gerçekte nasılsa öyle görüldüğüne dair güçlü bir vurgu vardır. Meta fetişizmi ile ilgili bölümde bu vurgu gayet açıktır: "Kendi emek ürünlerinin toplumsal ilişkileri, üreticilere, oldukları gibi...şeyler arasındaki toplumsal ilişkiler olarak görünür" (Marx, 2011:83). Bu cümleyi daha açık bir şekilde aşağıda inceleyeceğiz. Şimdiden bu alıntıyı yapmamın sebebi; Marx ile Simmel'in bilim felsefesi perspektifinde tamamen zıt olmadığını, hatta, görüngüleri toplumsal ilişkiler içerisinde ele alma yöntemi açısından benzer olduklarına dair bir ipucu sunmaktır. 'Oldukları gibi görünür' ifadesi, görüngülerin bir şeyin salt yanılsaması olarak ele alınmadığının ifadesidir. Simmel'in görüngülere yüklediği anlamla örtüşmektedir bu ifade ve Kapital'in muhtelif yerlerinde bu yaklaşımın başka türden ifadelerini de bulmak mümkündür. "Gerçekten de hiçbir şey öğrenememiş bayağı iktisat, her yerde olduğu gibi burada da görüngünün yasası yerine görüntüye

sarılır” (Marx, 2011:298). ‘Görüngünün yasasını keşfetmek’ yapısalcı olarak yorumlanabilir bir anlama atıf yapar gibi gözükebilir. Ancak Kapital’de bu yasaların tarihsel olarak yapılandırıldığı çok nettir.

Böylece; her iki eserin de yapısalcı gelenek karşısında akışkan ve ilişkisel bir ontolojiye yaslanarak kaleme alındığını tespit etmek gerekir. Şeyler, kendinde bir varlık olarak asla tarih üstü değillerdir. Fakat toplumların o dönemki toplumsal ilişkilerin belli bir kararlılık aşamasında nesnelleşirler. Görüngülerin başına gelen de budur. Hem *Paranın Felsefesinde* hem de *Kapital’de* görüngülerin önce hakikat olarak ele alınıp, sonrasında derinlemesine analiz edildiğini söyleyebiliriz.

Bu noktada *Kapital’in* kuramsal istikametine de kısaca değinmek gerekir. *Kapital, Paranın Felsefesi’nin* aksine, sadece akademik bir amaca yönelik yazılmamıştır. Marx’ın meramı, kapitalist üretim ilişkilerini tüm ayrıntılarıyla ortaya koymak, sermayenin emek sömürsünden kaynaklandığını işçi sınıfına anlatmaktır. Bu, Kapital’in kapsamını belirleyen en önemli ayrımdır diyebiliriz. İşçi sınıfının bu eseri anlayabilmesi için mümkün olduğunca sade ve ayrıntılı bir yol izlenmiştir. Aynı zamanda, akademi içerisinde ‘bayağı iktisat’ ya da klasik ekonomi politik okulun eleştirisi üzerine kaleme alınmıştır. Fakat bu akademik kaygının arkasında da Marx’ın işçi sınıfına -ve onun adına siyaset yapanlara- klasik ekonomi politiğin açmazlarını göstermek vardı. Uzun yıllar Kapital’i nasıl yapılandıracağına dair hazırlıklar yapmış, taslaklarında belirlediği planın çok az bir kısmını kaleme alabilmiştir. (Harvey, 2010; Bahçe, 2018)

Kapital, değer mefhumunu metaların dünyasında dolaşarak analiz etmeye başlar. Ancak değer, her seferinde başka bir görüngüde Kapital boyunca işlenmeye devam eder. Değer, Harvey’in benzetmesini kullanarak, dış kabuğundan en içteki merkeze kadar soğanın tüm katmanlarında var olan bir mefhum olarak karşımıza çıkmaktadır. Analitik ve sentetik iki bölüme ayrılan Paranın Felsefesi de değer analizini üzerine inşa edilmiştir. Hatta aynı şekilde değer mefhumunu bu eserin son bölümlerinde bile bulmak mümkündür. Bu noktada önemli bir vurgu yapmak gerekir. Simmel’in *Paranın Felsefesinde* andığı nadir birkaç düşünürden biri Marx ve büyük oranda atıf yaptığı neredeyse tek eser Kapitaldir. Hatta *Paranın Felsefesinin* argümanları için büyük oranda *Kapital’in* referans alındığını da görmekteyiz. “Amacım” der Simmel “tarihsel materyalizmin altına bir tuğla daha döşemektir”. Değer teorisini daha kapsamlı bir şekilde yapılandırarak bu amacı gerçekleştirmeye çalışır. Fakat buna rağmen; belli yerlerde, Kapital’in argümanlarına tamamen karşıt argümanları da ileri sürer. Para mefhumuna dair argümanlar da aynı şekilde Kapital’le birçok ortak noktayı barındırır. Kapital, paranın analizinden sermayenin değerlendirilme sürecine ve kapitalist birikim yasalarına doğru analizi devam ettirir. Paranın Felsefesi, sentetik bölümde, paranın hayatın diğer formlarında aldığı konumu analiz ederek sonlanır. Bu makalede her iki eserdeki özellikle değer ve takiben para mefhumlarını bir arada değerlendirmenin imkanları ve sınırlarına odaklanılacaktır.

ŞEYLERİN DEĞERİNİ NESNELLEŞTİRMEK MÜMKÜN MÜ?

Böyle bir sorunun Kapital açısından cevabı verilidir diyebiliriz. Şeylerin değeri; nitel olarak soyut insan emeğine, nicel olarak toplumsal açıdan gerekli(ortalama) emek-zamana eşitlenir. Bu yaklaşım o dönem klasik ekonomi-politik gelenek açısından kabul edilmiş apriori bir kategoridir. Şeylerde cisimleşen değer, insan emeğinin soyut-somut diyalektik birliğinin yansıması olarak kabul edilmekteydi. Marx bu yaklaşımı eleştirel olarak yeniden inşa edip Kapital’in kuramsal iskeletinin merkezine yerleştirmiştir. Fakat nihayetinde nesnel değeri, belli bir zaman-mekan bağlamında zorunlu olarak nesnelidir. Bu bağlam toplumsal bir ilişki olarak mübadele ilişkileridir ve şeyler, bu ilişkilere dahil olduklarında farklı biçimler almaktadır (Marx, 2011). Şimdilik bu biçim farklılıklarından sadece kavramsal olanına vurgu yapalım. Kapital açısından nesnel(şeyler) mübadele ilişkilerine girdiklerinde meta biçimini alırlar. Mübadele ilişkilerinin sınırları ise net bir şekilde bellidir. Marx, piyasada gerçekleşen ekonomik mübadele ilişkilerinin dışına taşmaz. Değer de meta biçimin girdiği toplumsal ilişkilerin yapısına göre farklı biçimlere bürünür. Kapital, bu kabullerin ayrıntılı analiziyle başlar.

Ancak *Paranın Felsefesinde* Simmel, bu konuda kesin bir yargıya sahip değildir. Nesnel değeri nesnel bir değere sahip olamayacağına, daha doğrusu bu değer nesnel değerden türetilmeyeceğine dair kesin bir vurgusu vardır. “Nesnel değeri dizisi, doğa dizisi ile uyumlu değildir.” (Simmel, 2012:24) Buna rağmen Simmel, değer nasıl nesnelleştiğini açıklığa kavuşturmaya çalışır. Bunu, Kapital’den ayrılan iki temel nokta üzerinden yapar. Öncelikle değer oluşumunu nesnel arası toplumsal ilişkilerde değil, özne-nesne ilişkilerinin psikolojik

bağlamında inşa eder. Bu nokta değerın özne boyutu olarak ele alınabilir. Ardından bu değerlerin nesnelleşme sürecinin zamansal ve mekânsal bağlamını irdeler. Bu nokta *Kapital*'le örtüşür. Simmel'e göre de değerlerin nesnellik kazandığı bağlam mübadele ilişkileridir. Ancak bu ilişkileri sadece pazarda gerçekleşen toplumsal ilişkiler olarak ele almaz. Genişletilmiş, ekonomik mübadeleyi aşan bir mübadele ilişkisi bağlamı kurar. Analizi bu denli geniş toplumsal ilişkilere yayma girişimi, esasen Simmel'in nesnel bir değer tanımının peşinde olduğunun en önemli kanıtıdır. *"Değeri kavramanın yolu, özneliğın sadece geçici ve fiilen fazla önemli olmadığı bir bölgede yatar"* (Simmel, 2012:28). Paranın Felsefesinde de bu bölge mübadele ilişkilerinin içerisinde ortaya çıkar. Ancak yine *Kapital*'de ortaya konan 'mübadele yasalarının' ötesinde birtakım yasalar belirlenir ve bu yasaların özne boyutları analitik olarak halen ön plandadır. Kapital ile Paranın Felsefesindeki bu türden kuramsal ayrımları belirlemek için şimdi Simmel'in değer kuramına daha ayrıntılı girmemiz gerekir.

ÖZNE DEĞERİN OLUŞUMU: DEĞER-ARZU İLİŞKİSİ

Simmel açısından değer oluşumunun *"geri planda işleyen itici gücü, öznelerin arzu ve duygusudur"* (Simmel, 2012:46). Bu cümleın hemen akabinde bu itici gücün tek başına 'değer-formunu' oluşturamayacağını dile getirir. Ancak buna rağmen bu itici güç, mübadele ilişkilerine girene kadar şeylerin değerini kavrayabileceğimiz bir alan olarak konumlandırılmıştır. Tarihsel materyalizmin altına konmak istenen ekstra tuğla bu bağlamdan türetilmektedir:

Zihinsel hayat farklılaşmamış bir durumla başlar. Bu durumda, Ego ve onun nesnelere henüz ayrılmamıştır... Hayatımızın bütün anlarında, Ego ve nesne ilişkili kavramlardır. Bu kavramlar ilk temsil formlarında henüz ayrılmamışlardır ve ancak birbirlerinden farklılaşırlar ve nesnelere bağımsız değeri tam da aynı tarzda ancak bağımsız hale gelen bir Ego ile kıyaslanarak gelişir. Fakat tecrübe ettiğimiz tepkiler, bir nesneye ulaşma zorlukları, bir arzu ile onu gerçekleştirme arasında duran bekleyiş ve çaba, Ego ile nesneyi uzaklaştırır... Nesne ile aramızda oluşan mesafenin, sadece hoşlanmanın ötesinde ona bir değer vermemizi sağladığı kuşku götürmez (Simmel, 2012:37).

Simmel, değeri analiz etmeye özne ve nesnenin daha henüz zihinsel açıdan ayrıştırılmadığı bir noktadan başlamak istemiştir. Paranın Felsefesinde sıklıkla analogi yaptığı çocuklar ve primitif toplumları örnek göstererek, değer oluşumunun bu başlangıç noktasını sabit almak istemektedir. Her ne kadar mübadele ilişkilerine girdiğinde değerin nesnel bir mahiyete dönüştüğünü göstermeye çalışsa da değerin bu ilk oluşum aşamasının unsurlarını mübadele ilişkilerinin içeriğinde de ele almaya devam etmektedir. Aşağıdaki şu alıntıyla Simmel açısından arzu ile değer arasındaki ilişkiyi özetlemek mümkün gözükmektedir:

Nesnelere ancak kullanmamız ve hoşlanmamız için doğrudan bize verilmedikleri takdirde, yani arzumuza direndikleri ölçüde arzularız... Onu oluşturan arzusuyla onun üstesinde gelmeye çalışan öznenin ayrılmasıyla nitelendirilen bu şekilde oluşmuş nesne bizim için değerlidir... Nesnelere elde etmenin zorluğu, değerli olmalarından kaynaklanmaz fakat biz sahip olma arzumuza direnen nesnelere değerli deriz. Arzu, direnç ve düş kırıklığıyla karşılaştığı için, nesnelere denetimsiz bir iradenin onlara asla atfetmeyeceği bir önem kazanır. Değerleme hoşlanma duygusuyla değil, mesafenin kayboluşu ve mesafe yüzünden ortaya çıkan ve giderilmeye çalışılan arzuyu ölçülür. (Simmel, 2012:31).

Her iki alıntıdan da Simmel'in değer mefhumunu psikanalitik nesne ilişkileri kuramından yola çıkarak inşa etmeye başladığını görebiliriz. Bu bağlam değeri, ekonomi alanı dışında kavramlaştırmanın temelidir. Gerçekten de bir şeylerin değerini önce zihinsel kategorilerimizde tasarladığımız aşikardır. *'Eğer tamamlanmış formunda bir nesne önce bilincimizde ortaya çıkıyorsa, değerin bütünüyle özne içinde yer aldığı görülür'* (Simmel, 2012:42). Simmel, Kant'ı takiben, bu tasarımların nesnenin formunu değiştirdiği durumda bir temsil nesnesi ve bir arzu nesnesi olarak ikiye bölündüğünü ifade eder (Simmel, 2012:43). Değerin ilk oluşumu, zihinsel faaliyetin bu özne sürecinde ortaya çıkar. Nesnelere teorik ilişkimiz, onların değerlerini arzulama isteğine(yetisine) indirgenmektedir. Arzunun ortaya çıktığı mesafe ise Simmel açısından belli bir ortalama mesafe olmalıdır; *'aşılmaya çalışılan bir mesafede ve gene de nesnelere ile aramızda mesafenin hiçbir şekilde tecrübe edilmeyeceği bir yakınlık gerektirir'* (Simmel, 2012:41).

Buraya kadar değer, Egonun nesne ile teorik ilişkisi üzerinden ele alınmıştır. Fakat ‘nesnelere pratik ilişkilere girdiğimizde’ der Simmel, “farklı türden bir nesnellik üretilir, çünkü gerçeklik koşulları arzu ve hoşlanmanın nesnesini öznel alandan geri çeker ve böylece değer dediğimiz spesifik kategoriye üretir” (Simmel, 2012:43). Bu gerçeklik koşulları ekonomi alanında cereyan etmektedir. Arzuladığım, belli bir mesafede duran ve arzuma direnen nesne, şimdi bu alanda, yani ekonomide, sadece benim teorik tasarımımdan ibaret değildir. Bizatihi bu amaç için, yani arzusun nesnesi haline getirilmek için ‘üretildiğinde son aşamaya gelmiş olur’:

...ve üretim, benzer rolü olan başka bir nesneyle mübadele amacıyla gerçekleştirildiği için iki nesne karşılıklı bir nesnel ilişkiye girer. Değerin mübadelede kazandığı form, değeri öznellik ve nesnelliğin katı anlamı ötesinde bir kategoriye yerleştirir. Mübadelede değer, nesnel bir nitelik ve bizatihi şeylerin gerçekliği haline gelmeksizin özne-üstü, birey üstü hale gelir. (Simmel, 2012:44).

Nesnel bir nitelik kazanmaksızın değer özne üstü bir konuma getirilmesi, Simmel’in etkileşimsel metodolojisine uygun bir içeriği ifade etmektedir. Değer, katılmış bir nesnelliği ifade etmediği gibi aynı derecede katı bir öznenin ötesinde kurulmaya çalışılmaktadır:

Ego, değerlerin evrensel kaynağı olmakla birlikte, her durumda Egoya göndermede bulunmadan kendi anlamlarını birbirleriyle ölçebilen nesnelere bir yere kadar uzaklaşılır... İlahi prensibin, dünyanın unsurlarını yarattıktan sonra çekildiği ve onları kendi güçleriyle diledikleri gibi davranmaları için serbest bıraktığı söylenmiştir. Biz de şimdi kendi ilişki ve yasalarına uygun nesnel bir ekonomik kozmostan söz edebiliriz (Simmel, 2012:44).

Simmel, değer oluşumunda Egoya halen kurucu bir rol atfetse de mübadele ilişkilerinde, yani ekonomik gerçeklik alanında değer başka bir form kazandığını göstermek istemiştir. Fakat Ego halen bu değer oluşumunda belli bir rol alacaktır. Simmel analizin sonraki bölümlerinde egonun arzularına yetisi ile kıtlık, talep gibi ekonomik kozmosun içsel kategorilerini kesiştirme girişimine devam eder. Değer oluşumunun ilk nüvesi Egonun arzularına yetisinde şekillenir. Ardından arzulanan nesneyi, mübadele yoluyla (Simmel diğer yolları da -örneğin hırsızlık- kısaca irdelemiştir) elde etme aşaması vardır. Bu alanda ise nesnelere değer başka bir form edinir, katı bir nesnellik gömülmemiş özne-üstü bir değere dönüşür. Fakat Egonun arzuları halen etkilidir. Bunu talep ve arz ilişkisi üzerinden ele almaya devam edecektir (Simmel, 2012:289)

DEĞERİN NESNELLEŞMESİ: MÜBADELE DEĞERİ VE EMEK-DEĞER TEORİSİ

Kapital’de değer analizi, şeylerin meta biçiminde ele alınmasıyla başlamaktadır. Bunun sebebi, Marx’ın değeri, *Kapital*’in kuramsal meramına uygun olarak, sadece kapitalist üretim tarzında irdelemek istemesidir. “Kapitalist üretim tarzının egemen olduğu toplumların zenginliği, ‘muazzam bir meta yığını’ olarak görünür.” (Marx, 2011:50) Marx bunun ‘basit biçimi’ olarak ‘tek bir metanın’ irdelenmesini analizinin başına yerleştirir. Simmel’de gördüğümüzün aksine, değer analizine özne-nesne ilişkileri üzerinden başlamamaktadır. Metalarda cisimleşen değerlerin ilk ayırt edici unsuru onların kullanım değerleridir:

Meta, insan ihtiyaçlarını gideren dışsal bir nesne, bir şeydir. Bu ihtiyaçların doğası mideden mi yoksa hayalden mi kaynaklanır, hiçbir değişikliğe yol açmaz. Şeyin, insan ihtiyacını doğrudan doğruya geçim aracı yani tatmin nesnesi olarak mı, yoksa dolaylı bir yoldan, yani üretim aracı olarak mı giderdiği de önemli değildir. *Arzu, ihtiyaç demektir, o ruhun iştahıdır ve vücut için açlık ne kadar doğalsa, o da o kadar doğaldır, şeylerin büyük kısmı ruhun ihtiyaçlarını giderdikleri için değere sahiptir*(Barbon, 1696:2-3) (Marx, 2011:50).

Marx, öznelere arzu ve ihtiyaçlarının, metaların kullanım değerleri üzerindeki etkisine dair bu alıntıdan daha fazla analizlere başvurmaz. Çünkü değer, metaların mübadele ilişkilerinde aldığı biçim üzerinde bu arzu ve ihtiyaçların etkisinin olmadığını düşünmektedir. “Kullanım değerleri olarak metalar, her şeyden önce birbirinden farklı niteliklerdir; ama mübadele değeri olarak yalnızca farklı miktarlardır ve dolayısıyla zerre kadar kullanım değeri içermezler” (Marx, 2011:52). Mübadelenin yasaları belli bir eşdeğerlilik mantığına oturuyorsa, bir metaya yönelik arzu ve ihtiyaçlarının şiddeti ne olursa olsun o metayı eşdeğeriyle mübadele etmek zorundayımdır. O

metanın -arzu ve ihtiyaçlarına paralel oluşacak- kullanım değerinin, mübadelenin genel yasaları üzerinde hiçbir etkisi yoktur¹.

Paranın felsefesinde de buna yakın bir argümanla karşılaşırız. 'Tek başına ihtiyaç ve hoşlanma ne değeri ne de ekonomik hayatı kapsar'(Simmel, 2012:57). Fakat Simmel, mübadele sürecinin analizinde bu argümanı devam ettirmez. Değerin oluşumunda, mübadeleye giren öznelerin arzularına halen etkin bir rol atfetmektedir:

Sözleşme yapan öznelerin bakış açısından, mübadelenin değerlerin eşitliğini gerektirdiği ifadesi doğru değildir... A ve B, sahip oldukları a ve b mallarını mübadele ederken verdiklerinden daha fazlasını aldıklarını düşünürler. Bu durumda A için b malı a'dan daha değerlidir. Tam tersi de geçerlidir. Bu durumda değer, mübadeleye giren öznelerin arzularıyla doğrudan ilişkili olmalıdır (Simmel, 2012:61).

Burada, 'verdiklerinden daha fazlası' argümanının niceliksel bir değeri ifade edemeyeceğini belirtmek gerekir. A için b malı niteliksel olarak a malından daha değerli olabilir. Sözleşmeye dahil olan özneler, kullanım değeri kendisini tatmin edecek bir diğer meta karşılığında, kendi metasını elinden çıkarmak ister. Bu, meta mübadelesinin doğasına içkindir. 'Bütün metalar, kendi sahipleri için kullanım değeri olmayan şeyler, bunların sahipleri olmayanlar için kullanım değeridir' (Marx, 2011:94).

Simmel'in kullanım değeri kavramına başvurmaması, argümanındaki bu karışıklığın önemli bir nedenidir². Bir meta sahibi olarak, pazara mübadeleye getirdiğim metanın artık benim için bir kullanım değeri olmadığı aşıkardır. Benim için kullanım değeri olan başka bir meta ile mübadele ettiğim noktada, daha fazlasını aldığımı düşündüğüm bir etkileşime girdiğim de aynı derecede kesindir. Fakat bu ilişkideki eşitsizlik, mübadele sürecinin öncesi ve sonrasına ait bir denklem olabilir. İhtiyacımdan fazla ürettiğim örneğin iki ton buğdayı, pazarda örneğin yarım ton şeker pancarı ile mübadele ederim. İki ton buğday artık benim açımdan hiçbir kullanım değerine sahip değildir. Mübadele ettiğim yarım ton şeker pancarı ise bir kullanım değerine sahiptir. Bu durumda, kullanım değeri açısından, pazardan çıktığımda, verdiğimden fazlasını almış bulunurum. Ancak bu okuma sadece buğday sahibi üreticinin perspektifinden gerçekleşmiş olur. Şeker pancarı üreticisi de aynı şekilde, kendisi için kullanım değeri olmayan yarım ton şeker pancarını pazara getirmişti. O da kullanım değeri, kendi ürününden daha fazla olan iki ton buğdayla mübadele ilişkisine girmiştir. Ve şimdi, pancar üreticisi de verdiğinden daha fazlasını aldığını düşünecektir. Simmel'in argümanının içinde kalarak dahi bu sürecin, özneler arası bir etkileşim formunda, belli bir eşdeğerlilik taşıdığını görebiliriz.

Şimdi mübadele sürecini başka bir ön veri ile yeniden yorumlamaya çalışalım. Örneğin o yıl buğday üretiminde, herhangi bir harici sebepten (kuraklık, hastalık vb.) dolayı ciddi bir kıtlık olduğunu varsayalım. Bu durumda iki ton buğday için pazarda daha önce mübadele edilen yarım ton şeker pancarından daha fazlasının verilmesi gerekliliği aşıkardır. Ancak bu olağan dışı koşullarda bile mübadeleye giren özneler, kendileri için kullanım değeri olmayan ürün miktarlarını mübadele edecektir. Ve bu mübadele oranı belli bir eş değeriyle sağlanmaya devam edecektir. O sene iki ton buğday için pazarda ortalama olarak kaç ton şeker pancarı mübadele ediliyorsa, tekil üreticimiz de o kadar şeker pancarını mübadeleye sokacaktır.

Simmel, 'edinme zorluğu' ve 'mübadelede sergilenen fedakarlık' gibi unsurları değer aslı yapıcı unsurları olarak istihdam etmiştir (Simmel, 2012:69). Bu yüzden arz-talep gibi piyasa ilişkilerini zaman zaman ön plana çıkarır. Kıtlık gibi olağan dışı koşulları, mübadele ilişkilerinin analizinin merkezi noktasına alır. Mübadelede değer kazandığı nesnellik formunun, nesnel bir içerikten türetilip türetilmeyeceği paranın felsefesinde kesin

1 Bu noktada Marx'ın Kapital'de diyalektik yöntemle ilişkide başvurduğu diğer bir yöntemine, soyutlama yöntemine değinmek gerekir. Soyutlama, 'sosyal bilimsel anlama biçimlerine ulaşmak' için araştırma nesnesine uygulanması gereken bir yöntemdir (Marx, 2011:16). Nesnenin ilişkilerinin düşüncede ayırt edilerek bu ilişkilerin her birini ayrı değerlendirmeyi ifade eder (Sayer, 1992). Marx'ın değer analizine başlarken yaptığı bu ayırım, soyutlama ve diyalektik yöntemi nasıl kullandığına iyi bir örnektir. Metalar önce tüm diğer özelliklerinden soyutlanarak kullanım değeri olarak kavramsallaştırılır. Ardından 'zerre kadar kullanım değeri' içermeyen mübadele değerine soyutlanırlar. Sonrasında bu değer biçimlerinin iki karşıt içeriklerine (soyut ve somut insan emeği), bunun sonrasında bu iki içeriğin diyalektik birliğine ulaşılır. Girişte de bahsettiğimiz üzere bu ilişkisellik sonsuz bir akışkanlık içerisinde kavramsallaştırılır.

2 Simmel'in argümanındaki karışıklığın bir diğer nedeni ise; mübadele kavramını hem ekonomik anlamda hem de geniş anlamında beraber değerlendirmesidir. Simmel 'her etkileşimi bir mübadele olarak' tanımlar (Simmel,2012:48). Her duyulanım, her konuşma, ötekine her bakış bir mübadeledir. Simmel' göre mübadelenin amacı 'toplam değeri arttırmaktır' ve 'her bir taraf diğerine daha önce sahip olduğundan fazlasını' vermedir. Mübadele ilişkilerini, her türlü toplumsal etkileşimin kazandığı bir form olarak görmesinden dolayı, değer oluşumunda özel yönelimlerin etkisini analize dahil etmeye devam etmektedir. 'Etkileşimin daha kuşatıcı, mübadelenin daha dar bir kavram olduğu doğrudur, ne var ki insan ilişkilerinde birincisi baskın bir şekilde mübadele formunda bulunur' (2012:48).

bir şekilde cevaplanabilmiş değildir. Simmel öznelere fedakarlık, nesnelere yönelik arzu ve bu arzunun mesafesi gibi süreçleri değer oluşumunun asli unsuru olarak kurmak ister. Ancak yukarıdaki örnekte özetlemek istediğimiz gibi, öznenin arzusunun şiddeti hangi boyutta olursa olsun mübadelede bir eş değerlilik ilişkisi olduğu açıktır. Bu da değer mefhumunun toplumsal içeriği ile doğrudan alakalıdır. Bu içeriğin ilişkisel analizini ise ancak Kapital'in argümanları ile anlayabilmekteyiz.

Metaların mukayese edilebilirliğini kullanım değerinden, yani niteliklerinden soyutlayarak niceliklerine, yani mübadele değerine indirgeyen Marx; metaların geriye kalan tek bir özelliği olarak emek ürünü olduklarını ortaya koyar:

...Ama emek ürünü bile elimizde dönüşüme uğramış bulunur. Emek ürünü kendi kullanım değerinden soyutladığımızda, onu, meta cismini kullanım değeri yapan maddi unsur ve biçimlerden de soyutlamış oluruz. Emek ürünü artık masa ya da ev ya da iplik ya da başka bir yararlı şey değildir. Tüm duyuşsal özellikleri yok olmuştur. Emek ürünlerinin yararlı olma özellikleriyle birlikte, emeklerin bunlar aracılığıyla ortaya konan yararlı olma özellikleri de yok olur; dolayısıyla bu emeklerin farklı somut biçimleri de yok olur, hepsi eşit insan emeğine soyut insan emeğine indirgenir... Bunlardan arta kalan şey, aynı hayali nesnellikten, farksız insan emeklerinin donmuş birikiminden, yani hangi biçimde harcanmış olursa olsun, harcanmış insan emek gücünden başka bir şey değildir... Bunlar, hepsinde ortak olan bu toplumsal özün kristalleri olarak, değerlerdir (meta değerlerdir)... Metaların mübadele ilişkisinde ya da mübadele değerinde kendini gösteren ortak şey, bunların değerleridir. Değerlerin özünü oluşturan emek, eşit insan emeğidir, aynı insan emek gücü harcamasıdır. Metalar dünyasının değerlerinde nesnelleşmiş bulunan toplumun toplam emek gücü, sayısı bireysel emek güçlerinden oluşmakla birlikte, burada bir ve aynı insan emek gücü sayılır (Marx, 2011:52-53).

Bu pasaj, Kapital'de değer hem nesnel hem de ilişkisel bir çerçevede nasıl ele alındığının özeti mahiyetindedir. Değer, hayali bir nesnellik olarak soyut insan emeğine indirgenmekte ardından bu soyut emek, sayısız bireysel emek gücü çeşitliliğinden toplumun toplam emek gücüne yükseltilmektedir. Yine başka bir mübadele örneği ile bu analizi somutlamaya çalışalım. Örneğin çok karmaşık bir takım emek süreçleri gerektiren, aynı zamanda çok farklı düzeyde emek gücü niteliği (vasıflı/vasıfsız) içeren akıllı telefonları düşünelim. Bu emek sürecinin ürünü olan akıllı telefonu, onun emek süreciyle kıyaslanamayacak kadar basit olan bir emek süreciyle üretilen buğdayla mübadele edebilmekteyim. Örneğin iki ton buğdaya bir akıllı telefon alabilirim. Birbirinden tamamen farklı süreçlerden ve yoğunluktan çıkan bu iki ürünün birbirinin karşısına bir mübadele değeri olarak çıkabilmesinin merkezinde her ikisinin de insan emeği ürünü olması yatmaktadır. Değerin özü soyut insan emeği olarak belirlemektedir.

Marx; değer büyüklüğünü, yani mübadele değerini ise toplumsal olarak gerekli emek-zaman kavramıyla açıklamaktadır. Ölçülebilir, niceliksel bir kavrama geçiş söz konusudur. Değer büyüklüğü, ya da mübadeledeki görünüş biçimi toplumsal bir boyut kazanmaktadır. Böylece sabit büyüklükler olarak görülmemektedir. Örneğin teknolojik değişimlerden etkilenir. Marx bu bağlamda, İngiltere'de buharlı dokuma tezgahlarının kullanılmaya başlamışından sonra ipliği kumaş haline getirmenin emek zamanının ve buna bağlı mübadele değerinin düştüğünü örnek gösterir (Marx, 2011:54). Sadece teknolojik değişimler değil, 'işçilerin ortalama beceri düzeyi, bilimin durumu ve pratikte uygulanma kapasitesi, üretim sürecinin toplumsal organizasyonu, üretim araçlarının boyutu ve etkililiği' metaların değerleri üzerinde etkilidirler (Marx, 2011:54). Kısacası değer görünüş biçimi yani mübadele değeri sabit bir öz değil, somut emek biçimini ve böylece emeğin çeşitli niteliksel farklarını, emek sürecinin çeşitliliğini de içeren toplumsal bir ilişki biçiminde varlık kazanmaktadır. Öz-biçim ilişkisinin diyalektik birliği bu noktada aşıkardır. Değerin özü soyut insan emeği ancak mübadelede yani somut insan emeğinin toplumsal olarak zorunlu temsili ile beraber ortaya çıkmaktadır. Metalarda cisimleşen emeğin bu iki yönlü niteliği, içsel ilişkisel bir mahiyette, değeri nesnel olarak kavramlaştırmanın temelini oluşturur. Böylece metaların değerinin bütüncül olarak açıklayabilecek kavramsal çerçevesini sunar. Tüm somut emekler, bütün çeşitliliklerinden ve farklılıklarından soyutlanarak türdeş insan emeğine yani soyut emeğe eşitlenir. Soyut emek metaların değerini temsil etmektedir. Metaların birbirinin karşısına mübadele değeri ile çıkabilmesinin koşuludur. Fakat somut emek insanın fizyolojik ve zihinsel herhangi bir hareketi olarak ele alınmamalıdır. Somut emek; bir kullanım değeri üreten, 'yararlı emek' olarak 'insanın amaçlı faaliyetine' yönelik bir hareket olarak kavramlaştırılır. Ve bu somut-yararlı emek "insan ile doğa arasındaki madde alışverişini ve dolayısıyla insan hayatını mümkün kılan ezeli ve ebedi bir doğal zorunluluğu" (Marx, 2011:56).

Kapital’de değer analizi temel olarak klasik ekonomi politiğin emek-değer teorisi üzerine bina edilmiştir. Fakat bu teorik yeniden inşa; eleştirinin merceğinde, akışkan ve sonu olmayan bir diyalektik çerçevede gerçekleştirilmiştir³. Bu çerçevenin genişletilmesi soyutlama yöntemiyle gerçekleşir. Marx bu bağlamda, değeri nesnel olarak kavramlaştırabilmek için, emek-değer teorisine iki temel kategori eklemektedir. Birincisi, metallerde cisimleşen emeğin iki yönlü niteliğini ortaya koymasındadır. Bir diğeri de *toplumsal olarak gerekli(zorunlu)* kavramını emek-zaman kavramına dahil etmesidir.

Paranın felsefesinde ise emek değer teorisi -en akla yatkın teori olarak görülse de- iki temel argümanla eleştirilerek yeniden ele alınmaya çalışılır (Simmel, 2012:407). Bunlardan ilki, Marx’ın, her türlü emeği vasıfsız emek kategorisine indirgeyerek inceleme çabasına yöneliktir. Marx, soyut emek kategorisine ulaşip nesnel bir değer analizi inşa etmek için her türlü emeği ‘vasıfsız emek’, ‘yalın emek’ altında incelemek istemiştir (Marx, 2011:57-59).

Simmel argümanını tam ters istikametten kurmuştur. “Fiziksel emeğin bütün değer tonunu ve değerliliğini sadece onda cisimleşen zihinsel enerjinin harcanmasıyla edindiğini” işaret ederek, her türlü emeğin zihinsel bir etkinlik formuna “indirgenebilirliğini” ortaya koymuştur (Simmel, 2012:419). Kol emeği olarak tarif edilen emek sürecinin de belli bir zihinsel etkinliğin ürünü olduğu kesinliğinden yola çıkarak; “saf anlamda fiziksel hiçbir iş” olmadığını vurgular: “*Bütün kol emeği ancak etkin bir bilinç aracılığıyla pratik bir kazanım haline gelir*” (Simmel,2012:416). Simmel, muhtemeldir ki, emek-değer teorisinde zihinsel etkinliğin önemsizleştirildiğini düşünerek böyle bir argüman ileri sürmektedir. ‘Tutarlı bir emek değer teorisi’ inşa etmek için, ‘zihinsel çabanın karşılığı ödenmeyen katkısını’ ön plana çıkartmıştır (Simmel, 2012:408-411). Simmel; “Bir üründe içerilen nesnel-zihinsel içeriğin’ sadece niteliksel bir anlam ifade etmediğini, kuşaklar boyunca süren işin yoğunlaşmış sonucu niceliksel olarak daha büyük miktarda emeğe dayandığını” göstermektedir (Simmel, 2012:413).

Her türlü emek sürecinin öncelikle zihinsel bir etkinliğe, hatta ‘zihinsel bir ön hazırlığa’ sahip olması gerekliliği, Marx tarafından, basit emek sürecinin unsurları arasında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (Marx, 2011:181-189). Fakat değer ilişkisini ortaya koyabilmek için türdeş insan emeğine sadece yalın emek(vasıfsız) kategorisiyle ulaşmak istemektedir.

Bir meta, en vasıflı bir emeğin ürünü olabilir, ama değeri, vasıfsız yalın emeğin ürünü ile eşitlenirse, bu yalnızca yalın emeğin belirli bir miktarını temsil eder...Değer yaratan emeğin özgül niteliğini ancak farklı türden metallerin arasındaki eşdeğerlilik ifadesi ortaya koyar; bunu da farklı türden metallerde cisimleşen çeşitli emekleri, fiilen, ortak nitelikleri olan soyut insan emeğine indirgemek suretiyle yapar (Marx, 2011:59,65).

Simmel’in emek değer teorisine ikinci temel itirazı; emek gücü ile emek arasındaki ayrım meselesine dairdir. Simmel’e göre emek gücü ‘gerçek işe aktarılmadığı sürece kesinlikle bir değer olamaz’:

Emek gücü ve emek arasındaki bölünme sadece sosyalizmin amaçları bakımından önemlidir, çünkü işçinin ürettiği değer sadece bir parçasını edindiği yolundaki teoriyi gözler önüne serer. İşçinin yaptığı iş, onun emek gücüne yapılan geçim araçları biçimindeki yatırımdan daha fazla değer üretir. İşveren, geçim araçlarının değeri karşılığında emek gücünün tamamını satın aldığı için, emeğin nihai ürününün bu değeri aşmasını sağlayan fazlanın tamamından kar sağlar (Simmel, 2012:407).

Emek gücü ile emek arasındaki ilişkiye dair Simmel’in bu perspektifi, Kapital’in argümanlarıyla neredeyse aynı mantığa dayanmaktadır. Emek gücü Marx’a göre ‘özel bir meta’ türüdür (Marx, 2011:170). Değeri de tıpkı diğer metallerin değeri gibi üretilmesi için toplumsal olarak gerekli emek zamanla belirlenir. ‘Emek gücü yalnızca

³ Emek değer teorisini ekonomi politik ekolde kapsamlı olarak ilk ele alan Adam Smith’dır. Sermaye birikimi ve özel mülkiyetin geliştiği toplumlarda; değer tek kaynağının emek olmadığını, sermaye ve toprağın da değer yaratan unsurlar olduğunu ileri sürer. David Ricardo ise sermayenin değerinin de emekle birliğini ileri sürerek, Smith’in emek değer teorisine radikal bir eleştiri ekler (Bocutoğlu, 2012). Marx’ın Kapital’de kullandığı emek-değer teorisi, Ricardo’nun kavramsal-kuramsal çerçevesi ile büyük oranda aynı gibi gözükür. Fakat Kapital’de Ricardocu analizle olan eleştirel ilişkisi, Marx’ın emek değer teorisini muazzam bir farkla inşa ettiğini gösterir. Öncelik emek-zaman kavramına *toplumsal olarak gerekli* kavramını ekleyerek, değer tarih/toplum üstü bir mefhum olmadığını, belli bir bağlamda ele alınması gerektiğini ortaya koyar. Bir diğer önemli ayrım noktası ise değer öz ve biçim arasındaki ilişkisini yine toplumsal ve tarihsel bir bağlama oturttukça ele almasıdır. Marx’a göre klasik iktisat ‘değerin özünde ne olduğunu doğru bir şekilde’ tespit etmiştir. Ancak hiçbir zaman ‘bu özün neden bu biçimi’ aldığı sorusunu sormamıştır (Marx, 2011). Marx bu biçimin kapitalist üretim tarzının bir sonucu olduğunu vurgular. Böylece klasik iktisat teorisinin ‘etrafından’ döndüğü burjuva toplumu eleştirisini, kuramsal iddialarının hedefine koymaktadır.

yaşayan bireyin yeteneği olarak' vardır ve bireyin üretiminin ön koşuludur. 'Emek gücünün değeri, sahibinin varlığını sürdürmesi için gerekli olan geçim araçlarının değeridir'(Marx, 2011:170):

Demek ki geçim araçlarının miktarı, çalışan bireyi çalışan birey olarak normal sağlık durumunda tutmaya yetecek kadar olmak zorundadır. Diğer yandan, zorunlu denilen ihtiyaçların giderilme tarzları gibi miktarları da tarihsel gelişimin ürünüdür ve bundan dolayı büyük ölçüde, bir ülkenin uygarlık düzeyine, esas olarak özgür işçiler sınıfının hangi koşullar altında ve dolayısıyla hangi alışkanlıklarla ve hangi yaşam beklentileriyle oluşmuş olduğuna bağlıdır. Bu demektir ki, emek gücünün değeri belirlenirken, diğer metalar için söz konusu olmayan bir tarihsel ve manevi unsur da işe karışmaktadır (Marx, 2011:172-173).

Bugün emek gücünün, Batı metropollerindeki değeri ile örneğin uzak Asya pazarındaki değerinin, aynı nitelikteki işlerde dahi, büyük farklarla değerlendirildiğini biliyoruz. Kapitalist merkezlerde faaliyet yürüten büyük sermaye grupları, emek gücü değerini ucuz fiyatlarla gerçekleştirmek için üretim kapasitelerinin büyük bir kısmını bu pazarlara taşıdılar. Çünkü 'çalışan bireyi çalışan birey olarak normal sağlık durumunda tutmaya yetecek kadar' ücretlerle emek gücünü satın alabiliyorlar. Yaşam koşulları için çetin mücadeleleri göze alan 'özgür işçi sınıfının' olduğu 'uygar' ülkelerde ise emek gücünün değeri daha fazla olduğundan karlı bulunmamaktadır(Klein, 2012:Lipietz, 1993:Öngen, 1996). Marx'ın emek gücüne dair bu analizi, toplumsal olarak gereklilik kavramına dair ilişkisel bir harita çıkarmamızı kolaylaştırmaktadır. Özel bir meta olarak emek gücünün değeri, onun üretilmesi için toplumsal olarak gerekli ortalama emek zamandır. Ama bu toplum verili değil, tarihseldir. Bahsi geçen toplumun tarihi içerisindeki ekonomik-politik mücadeleler, hukuksal uzlaşmalar, kültürel birikimler gibi ilişkiler üzerine bina edilmiş 'uygarlık düzeyini' ifade eder. Örneğin Flipinlerde emek gücünün değeri ile Almanya'dakinin değeri arasındaki farkı anlayabilmemiz için her iki toplumun özgün tarihsel koşullarını da analize dahil etmemiz gerekir. Bu bakış açısından değer; sadece üretim ilişkilerine indirgenerek değil, toplumsal ilişkilerin bütününde ele alınacak bir kavrama dönüşmektedir.

Toplumsal olarak gereklilik kavramının, özel bir meta türü olarak emek gücü açısından da ilişkisel bir değer tarifi kurduğunu görebiliriz. Fakat emek gücünün 'özel bir meta' olması sadece bu tarihsel-manevi unsurların devreye girmesi ile gerçekleşmemektedir. 'Emek gücünün kullanım değeri', yani 'tüketim süreci' aynı zamanda 'metaların ve artık değerinin üretim sürecidir' (Marx, 2011:177). Marx'ın ilişkisel analizinin merkezi bu kuramsal yaklaşıma dayanır. Özel bir meta olarak emek gücü 'mücadele yasalarına uygun olarak tam değerine alınır'. Fakat onun 'tüketimi ile ortaya çıkan' değer, emek gücünün üretimi için gerekli olan emek zamanı aşar ve bu fark, yani artık değer, sermayenin değerlendirme süreci olarak belirir (Marx, 2011:197).

Simmel, yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, bu argümanı neredeyse tamamen kabul eder. Ancak hemen akabinde *a priori* bir geri dönüşle, emek gücünün değil emeğin bir değer olduğunu ve bu sayede 'bir yanda işçiye verilen ücreti, öte yanda işverenin karını oluşturan miktarları' ayırabileceğimizi iddia eder. (Simmel, 2012:408). Simmel'in bu bağlamda bakış açısını, işin yani sürecin kendisine, 'işin önemine' çevirdiğini görmekteyiz: 'İşin önemi işiğında, bana öyle geliyor ki, bir sonuç olarak değerleri öncelikle emeğin ürettiğini kabul edip etmemek ikincil bir sorundur'(Simmel, 2012:407). Fakat bu perspektifte de ayrıntılı bir analizle karşılaşmamaktayız. Muhtemeldir ki Simmel, klasik ekonomi politüğın argümanlarına Marx'ın yaklaştığı gibi radikal bir eleştiri ile yaklaşmamaktadır. Değerin oluşumunu, emek ile beraber emek sürecinin diğer unsurlarıyla beraber değerlendiren argümanları dikkate almaktadır.

Bu bölümdeki karşılaştırmalı analiz üzerinden, Marx ve Simmel'in kuramsal yaklaşımları arasındaki farka dair ara parantez bir çıkarım yapabiliriz. Simmel'in metodolojisinde görüngüler her ne kadar belli bir tarihsel bağlama oturtulsa da 'kendinde şeyler' kategorisinde değerlendirilmektedir. Görüngüler bir yanılsama değil modern toplumların hakiki bir etkileşimini temsil eder. Bu noktada Marx'ın meta fetişizmi üzerinden yaptığı analizlerle belli bir çakışma olduğunu belirttik. Ancak bunun bir adım sonrasının analizi Marx'ın metodolojisinde ısrarlı bir şekilde savunulur. Görüngüler, en rastgele etkileşimlerde dahi, belli bir 'yasanın' işlemeyle doğrudan ilişkili olmalıdır. Marx'ı, kaba pozitivist bir bilimci olarak yaftalayan yaklaşımların genelde bu bakış açısını öne sürdüklerini duyabiliriz. Ancak daha önce de dile getirdiğimiz gibi Marx bu görüngüler ile bunları işleten yasalar arasında katı bir determinist ilişki kurmaz. Bu ilişkinin doğası diyalektiktir. Görüngülerin nasıl işlediğinin analizi, bu görüngülerin arkasındaki yasaların niteliğini açığa çıkartır. Meta fetişizmi bölümünde Marx'ın yaptığı tam da

budur. Emek-değer ve artık-değer teorileri ile birbirine dışsal gözüken görüngülerin, nasıl ilişkilendirilebileceğimizi ortaya koyar. En azından üretim ilişkileri içerisinde bunu kesin olarak söyleyebilmekteyiz. Yukarıda örneklediğimiz gibi Filipinde'ki bir firmada görünen ücret ilişkileri ile Almanya'daki bambaşka bir firmanın görünen ücret ilişkileri arasındaki bağı, Marx'ın ortaya koyduğu sermayenin değerlendirme yasaları üzerinden ilişkilendirebilmekteyiz. Simmel'in yaklaşımında ise bu görüngüler kendi başlarına değerlendirilmesi gereken etkileşimler olarak ele alınabilir. Simmel'in bazen emek değer teorisine bazen emek, toprak, sermaye üçlüsünü içeren emek sürecine ve bazen de fayda teorilerine yakın argümanlar geliştirmesini bu metodolojik farka bağlayabiliriz.

PARANIN FETİŞ KARAKTERİ VE FONKSİYON OLARAK PARA

Her iki eserde de para, genel olarak, mübadele sürecinin belli bir tarihsel aşamada 'genişlediği, kararlılık kazandığı' ve 'genel bir eş değer standardına' ihtiyaç duyulduğu noktada ortaya çıkan bir kategori olarak ele alınır. Kapital'de paranın fetiş karakteri, 'meta fetiş bilmecesinin' çözümlenmesi üzerinden kavramlaştırılır (Marx, 2011:101) ve bu kavramsal şema, Simmel'de paranın 'fonksiyon olarak', tözünün yerine geçtiği argümanı ile büyük oranda örtüşür (Simmel, 2012:131). Bu karşılaştırmayı yapabilmek için öncelikle Marx'ın meta ve para fetişizmi kavramlarına bakmak gerekir.

Marx'a göre metaların mübadele ilişkileri, metaları 'metafizik incelikler ve teolojik süslerle' doldurur. Meta biçimini 'gizemli kılan' şey, 'emeğin ürünün toplumsal niteliğini', şeylerin 'doğal özellikleri olarak yansıtmadır' (Marx, 2011:87). Meta mübadelesinde, insanlar arasındaki belli bir toplumsal ilişki, şeyler arasındaki nesnel ilişkiler gibi görünür. Bu analiz, meta mübadelesinin, kapitalizm koşullarında geniş bir dünya piyasasını içerdiği noktada çok daha aşikar bir hal almaktadır. Bugün sayısız metanın piyasada mübadele için hazır bulunması, meta fetişizmini anlayabilmemizi daha da kolaylaştırır. Alacağımız herhangi bir metayı onun para eşdeğeriyle değiştirdiğimizde, bu ilişkinin iki meta arasındaki 'doğal bir ilişki' olduğu kanısıyla hareket etmekteyiz. O metanın kimler tarafından, hangi koşullarda ve nasıl üretildiği; buna karşılık bu metanın eş değeri elimdeki para-metaya benim nasıl ve hangi koşullarda sahip olduğumun hiçbir önemi yoktur. Toplumsal ilişkiler, nesnel ilişkiler, ilişkiler biçiminde gerçekleşir. Fakat bu, bir yanılsama halini ifade etmemektedir. Metaların mübadele ilişkileri, para biçiminin genel eş değer halini almasıyla beraber, fetişizmi nesnel bir olgu olarak toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştirir:

Ürünlerin üzerine etiket gibi yapışan değer olma özelliği, birbirlerinin karşısına tekrar tekrar değer nicelikleri olarak çıkmalarıyla kararlılık kazanır. Bu nicel büyüklükler, üreticilerin iradelerinden, öngörü ve davranışlarından bağımsız bir şekilde, durmaksızın değişecektir. Üreticiler için kendi toplumsal faaliyetleri, nesnel faaliyetleri biçimini alır ve onlar nesnelere yöneteceğine, nesnelere onları yönetir (Marx, 2011:90).

Metaların fetiş karakteri, 'metalar aleminin nihai para biçiminin' üreticiler arasındaki toplumsal ilişkiyi gizleyen bir ögeye dönüşmesi ile iyice su yüzüne çıkar (Marx,2011:91). Aynı şekilde para fetişizmi de -emek ürünlerinin meta biçimini almasıyla ortaya çıkan- meta fetişizmi olgusunun farklı bir görünüş biçimi olarak ele alınmaktadır:

Bir meta, diğer bütün metalar değerlerini bu metayla ifade ettikleri için para olmuş gibi görünmez, tersine, o meta para olduğu için, diğer metalar değerlerini genel olarak onunla ifade ediyormuş gibi görünür. Aracılık yapan hareket, kendi sonucu içinde kaybolur ve arkasında hiçbir iz bırakmaz. Metalar kendi değer biçimlerini temsil etmek üzere, kendileri hiçbir şey yapmaksızın, kendileri dışında ve kendilerinin yanı sıra bir meta cismini hazır bulur. Bu şeyler yani altın ve gümüş, toprağın bağrından kopup gelir gelmez, aynı zamanda bütün insan emeğinin dolaysız cisimleşmesidir. Paranın büyüğü buradan kaynaklanır. İnsanların kendi toplumsal üretim süreçlerinde birbirlerinden kopuk atomlar halinde yer almaları ve dolayısıyla aralarındaki üretim ilişkilerinin, kendi denetimlerinden ve bilinçli bireysel eylemlerinden bağımsız, maddi bir biçim alışı, önce emek ürünlerinin genel olarak meta biçimine bürünmeleri olgusuyla kendini gösterir. Bu nedenle para fetiş bilmecesi, daha fazla görünürlük kazanmış, göz kamaştıran meta fetiş bilmecesinden başka bir şey değildir (Marx, 2011:101).

Marx'a göre emek ürünlerinin meta biçimini alması, mübadele olgusunun tarihsel genişlemesi ve derinleşmesi ile beraber kararlılık kazanmıştır. Bu aynı zamanda 'tikel bir metanın paraya dönüşmek' zorunda olduğu toplumsal ilişkileri beraberinde getirmektedir (Marx, 2011:102). Mübadelenin 'yerel bağlarını koparması' ile birlikte 'para-biçiminin niteliği de evrensel eş değer toplumsal işlevini yerine getirmeye doğası gereği en uygun olan metalara

bağlanır. Bu metalar değerli metallerdir' (Marx, 2011:104). Değerli metaller (altın ve gümüş), mübadelenin genel bir toplumsal ilişki almasıyla beraber, kendileri de emek ürünü sıradan bir meta biçiminden 'değerin yeterli bir görünüş biçimine' dönüşmüştür ve 'özgül toplumsal işlevi resmi bir kullanım değeri' yaratır (Marx,2011:105).

Simmel'de paranın töz-fonksiyon ikiliği, parayı salt fenomen düzeyinde incelemesinden dolayı Marx'ın kuramsal güzergahından büyük oranda ayrışık durur. Simmel paranın tözsel değerini, içerdiği kıymetli metaller üzerinden ifade eder. Bu değer aynı zamanda fonksiyonel bir değerdir. Değerli metallerin, parayı 'süslemeleri' veya 'estetik haz vermeleri' gibi fonksiyonları vardır (Simmel, 2012:142). Ancak paranın fonksiyonel değeri, bunun ötesinde ekonomik mübadele ilişkilerine ve sonrasında ekonomik ilişkileri aşan bir toplumsallığa doğru genişletilmiştir (Simmel, 2012:146). Paranın fonksiyonunun giderek arttığı bir kesitte, tözsel değeri yavaşça ortadan kalkmaktadır:

Paranın ikili doğası; somut ve değerli bir töz ve aynı zamanda kendi anlamını tözün hareket ve fonksiyon içinde tamamen çözülmesine borçlu bir şey olmasından kaynaklanır. İnsanlar arasındaki mübadelenin somutlaşması, saf bir fonksiyonun cisimleşmiş olmasından kaynaklanır (Simmel, 2012:152).

Simmel'in paranın ikili doğasına dair analizlerini, onun fenomenlere yönelik genel kavrayışı üzerinden ele almak gerekir. Fenomenleri kavrayışımız, onların form ve içerik olarak bütünlüklü ele almamızı gerektirir. Fakat 'daha yüksek gelişim evrelerinde bu unsurlar ayrılır ve saf bir form olarak fonksiyon, spesifik şekillerde değerlendirilir. Bu formların içerikleri genelde önemsiz görülür' (Simmel, 2012:179). Simmel'in formları ele alırken bunların sahip olduğu içerikleri tamamen göz ardı etmediğini söyleyebiliriz. Para fenomeni üzerinden yaptığı analizi böyle okumak mümkün. Paranın fonksiyonları, tözsel içeriğinin üzerinden iş görmektedir. Simmel, 'primitif toplumlarda' ya da mübadele ilişkilerinin genişlemediği tarihsel zamanlarda örneğin 'deniz kabuğu' gibi para metaların eş değerlilik rolünden bahseder. Ancak mübadelenin geliştiği toplumlarda değerli metaller, paranın tözü haline gelmek zorunda kalmıştır. Paranın 'değerleme' niteliği bu tözün fonksiyonudur esasen (Simmel, 2012:180).

Simmel, paranın nesnelere ile kurduğu ilişkinin 'aslında insanlar arasındaki ilişki olduğunu' ifade etmektedir. Paranın fonksiyonel anlamı, insanlar arasındaki ilişkiyi, nesnelere kendilerinin 'orijinal olarak gerçekleştirdikleri mübadele hareketleri' olarak gösterir. 'Ne var ki bu sadece bir başlangıç görüşüdür. Zira son tahlilde bu süreçleri taşıyan nesnelere değil insanlardır.' (Simmel,2012:151). Burada, Marx'ın fetişizm kavramına çok yaklaşıldığı aşıkardır. Simmel bu kavramı kullanmaz ancak paranın fonksiyonel biçiminin üstünü örttüğü toplumsal ilişkileri; 'para için evlilik', 'rüşvet', 'çeyiz', 'fahişelik', 'wergild(kan parası)' gibi farklı formlarda ayrıntılı bir şekilde ele alır (Simmel, 2012:363-384). Yine de değer teorisini, mübadeleye giren nesnelere sadece insan emeğinin ürünleri olması üzerinden inşa etmemesi, paranın fonksiyon olarak gizlediği toplumsal ilişkileri sadece üretim ilişkileri kapsamında değerlendirmemesine sebep olmuştur. Bu bağlamda analizi, Marx'ın meta ya da para fetişizmi kavramlarının içeriği ile ayrışan bir kuramsal çerçeveye doğru genişlemektedir.

Simmel değer teorisini, ekonomik kozmosun dışındaki ilişkileri de açıklamak adına genişletilmiş bir çerçevede inşa etmiştir. Bundan dolayı paranın fonksiyonel formunun, -ekonomik- mübadele ilişkilerinin dışındaki işleyiş mekanizmalarına odaklanmaktadır. Kapital'de paranın 'değerlerin ölçüsü', 'dolaşım aracı', 'ödeme aracı', 'gömüleme' ve 'dünya parası' olma özellikleri, paranın sermayeye dönüşümünün mübadele sürecinde aldığı farklı fonksiyonlar olarak değerlendirilir (Marx, 2011:102-144).

Bu noktada, girişte de belirttiğimiz üzere, her iki eserin kuramsal istikametindeki farklılık, halen paralellik kurulabilecek bazı argümanlara rağmen tartışmaların tamamen başka seyirlere ilerlemesini gerektirir. Paranın felsefesi, paranın spesifik toplumsal etkileşimlerde sahip olduğu fonksiyonları açığa çıkartmaya odaklanır. Kapital'de ise sermayenin oluşumu, bunun emek gücü ile olan ilişkisi ve üretim sürecinin diğer unsurlarının ayrıntılı analizleri ortaya çıkar.

SONUÇ: İLİŞKİSEL DEĞER ANALİZİ

Değeri nesnel olarak analiz etme çabasında, Marx ekonomik mübadele ilişkilerinin dışına taşmazken; Simmel, ekonomik mübadele ilişkilerini merkeze koysa da mübadelenin öncesi ve sonrasındaki özne-nesne ilişkilerini analizine dahil etmek istemiştir. Bu basit ayırım üzerinden, Simmel'in değer mefhumunu daha geniş bir bağlamda nesnelleştirmeye çalıştığını söyledik. Ancak bu çabanın sınırları, değeri toplumsal ilişkiler bütününde ele alma konusunda ortaya çıkmaktadır.

Şimdi düşünsel bir deney üzerinden, iki düşünürün değer kuramlarını analiz etmeye devam edelim. Spesifik bir manzaranın izlenmesine yönelik bir faaliyeti değerlendirelim. Bir manzaranın nerede olduğuna dair kesin bir yargıda bulunamayacağımız aşıkardır. Bu anlamda kesinlikle öznenin etkileşimlerine dair bir yargıdır diyebiliriz. Öznenin, anlık ya da daha geniş zaman diliminde, arzularının yöneldiği bir resimdir. Vadiler, kanyonlar, dağlar ya da kuş sürüleri türünden doğal şeyleri gösterebileceği gibi binalar, caddeler, şehir ışıkları gibi insan yapımı şeyleri de ifade edebilir. Şimdilik sadece doğal bir fenomen olarak, örneğin bir kanyonu izlemenin değerini analiz etmeye çalışalım. Ve bu kanyonun piyasa mübadelesinde yer almadığını düşünelim (bugün piyasada, izlemek için ciddi ücretler ödenen doğa manzaraları mevcuttur. Büyük kanyon ve Everest gibi yerler bunlara örnek olabilir).

Marx'ın terminolojisiyle bu kanyonun bir 'kullanım değerine' sahip olduğunu söyleyebiliriz. 'Bir şey, değere sahip olmadan da bir kullanım değerine sahip olabilir' (Marx, 2011:55). Örneğin hava böyle bir şeydir. Zamanında su da böyle bir şey idi. Fakat bir kanyonu izlemeye yönelik kullanım değeri, hava ya da su gibi bedenin değil, 'ruhun ihtiyacını' karşılamaya yöneliktir. Yani arzunun tatminidir ve halen -Marx'ı takiben- bir kullanım değeridir. Ancak piyasa mübadelesine tabi olmadığı için bu değer nesnel bir içeriği yokmuş gibi gözüktür. Simmel'in terminolojisi açısından da bu değer (kanyonu izlemenin tatmini) öznenin zihinsel kategorilerinde başladığı açıktır. Fakat Simmel'in genişletilmiş mübadele kavramı, bu spesifik örneği anlamlandırmamıza olanak sunar. Simmel'e göre her etkileşim bir mübadele biçimi alıyordu (Simmel, 2012:51). Piyasaya tabi olmayan bir kanyon manzarasını izlemeyi neyle mübadele ettiğim ise açıktır: emek gücümlle. O manzaraya ulaşmak için emek gücünün 'feda edilmesi' bir zorunluluktur. Burada, emek gücünden, insan kaslarının ve sinirlerinin belli bir zaman içinde harcanmasını kastediyoruz. Böylece, Simmel'in kuramsal çerçevesinde, meta olmayan ama 'mideden' de kaynaklanmayan kullanım değeri olan bir şeyi, manzara izlemeyi, yine meta halinde bulunmayan başka bir kullanım değerini, emek gücümü, feda ederek değiştirebilirim.

Peki bu izole örneğin, toplumsal ilişkilerdeki yerini nasıl anlamlandırmak gerekir? Sadece izleyen özne ile izlenen nesne arasındaki bir ilişki olarak kalsa, örneğin o kanyon manzarasının hemen yakınında yaşayan bir Robinson olsa, bu mübadele ilişkisini bir toplumsal ilişki çerçevesine yerleştirmek durumunda kalmazdık. Ve Simmel'in değer analizi bu örneği çok yerinde bir şekilde açıklamaya yeterdi. Fakat bir şeyi elde etmek için harcanan emek-zamanın, Robinson dışında, yaşayan tüm insanlar için bir toplumsal dolayımı zorunluluk haline getirdiği kapitalist toplumlarda, izole bir manzara macerasının bile bu dolayımı sergilediğini söylemeliyiz. En sade halinde bile boş zaman ve ulaşım gibi geçim araçlarının bir kısmını ayırmak gereken bir etkinliktir manzara izlemek. Bu durumda izleyen öznenin kendi geçim araçlarını hangi koşullarda ürettiği ile doğrudan alakalıdır. Emek gücünü satarak elde ettiği geçim araçlarından hangi oranda yatırım yapabileceğinin ifadesidir aynı zamanda. Emek gücünün satılması ve bu emek gücünün tüketilmesiyle üretilen artı değerın bölüşümü, basit bir manzara izleme etkinliğinin esasen toplumsal bir ilişkilene olabileceğini kolayca gözler önüne sermektedir. Çünkü emek gücü soyutlaması, Marx'ı takiben, tek tek bireysel emek güçlerini değil toplumun toplam emeğinin bir unsuru olarak ele alınmaktadır. Bundan dolayı manzara izleme arzusunun tatmin etmek, kişisel bir eylemin ötesinde, toplumsal ilişkilerin bütününe bakılarak açıklanması gereken bir eylem olarak görülmelidir.

Marx'ın Kapital'de sunduğu kuramsal çerçeve, bir şeyin değerini açıklarken en harici görünen toplumsal ilişkileri bile analize dahil etmeyi zorunlu kılmaktadır. Tekil bir emek gücü ile onun gerçekleşmesi sonrasında elde edilen değer arasındaki ilişki, toplumun toplam emek gücü ile bunun ürettiği değerın bölüşümü arasındaki ilişki içerisinde ele alınmaktadır. Bölüşümü işaret eden bu çerçeve, aynı zamanda, bahsi geçen toplumun 'tarihsel ve manevi' birtakım unsurlarını da analizi zorunlu kılmaktadır. Böylece değerın oluşumu tarih üstü metafizik bir alandan çıkarılıp, gerçek ilişkilerin tarihsel seyri içerisindeki bir süreçte tahvil edilmiştir.

Simmel'in kuramsal çerçevesinde ise değer oluşumu, öznenin nesneye yönelik arzusuyla başlar ve bu arzunun tatmini ile sonuçlanır. Bu etkileşim değer oluşumun öznel sürecini ifade eder. Arzunun gerçekleşebilmesi için gerekli olan mübadele süreci ise değer nesnelleşme süreci olarak ele alınır. Fakat mübadelede oraya çıkan bu nesnelleşme sürecinde de halen mübadeleye dahil olan öznelerin istek ve arzularının etkisini görebilmekteyiz.

Simmel, değer oluşumunda görüngülerin arkasında işleyen başka türden toplumsal ilişkileri birbirine bağlayabilecek tutarlı bir çerçeveye karşımıza çıkamamaktadır. Ancak buna rağmen, öznenin arzu tatminin, değer görünüş formları üzerinde nasıl etkileri olabileceğini dair tartışmalara önemli bir katkı sunmuştur. Bugün, bir metanın piyasada tüketiminin, o metaya yönelik arzu üretimi ile beraber değerlendirmemiz gereken bir toplumsal aşamada olduğumuzu belirtmek gerekir. Bir şeyi ne kadar istediğimiz, büyük oranda, o şeye yönelik üretilen anlamın üzerimizdeki etkisiyle doğrudan ilişkilidir. Anlam üretimi ise öznenin kendi tasarrufuyla değil, egemenlik ilişkilerinin çıkarlarıyla inşa edilmektedir. Benzer kullanım değerine sahip X marka akıllı telefona değil de daha yüksek ücretli Y marka akıllı telefona olan ihtiyacım, Y markasının toplumsal göstergesine yönelik anlamını içselleştirmemle doğrudan alakalıdır. Bu anlamın üretimi çok farklı toplumsal etkileşimleri içerse de esasen reklam ve pazarlama gibi kapitalist üretim sürecinin bir parçası olan iletişim teknikleri üzerinden inşa edilmektedir. Yani arzulama isteği de kapitalist toplumsal ilişkiler içerisinde salt bireysel bir edime indirgenememektedir. Simmel'in öznel değer oluşumu, arzunun, şeylerin değeri üzerindeki etkisini değerlendirmemize olanak sunacak kuramsal bir yol açmaktadır. Ancak değer üretmesinde bölüşüm ve sömürü gibi kapitalist toplumsal ilişkileri ifade eden bir ilişki çerçevesi sunamamış olması, arzunun üretiminin de kapitalist sömürü sürecinin bir parçası olduğunu görmesini engellemiştir.

Bu çalışmada klasik sosyal teorinin iki önemli temsilcisi Marx ve Simmel'in değer mefhumuna yönelik argümanları, *Kapital* ve *Paranın Felsefesi* eserlerinden yola çıkarak karşılaştırmalı bir analizle ele alınmıştır. İlişkisel bir değer analizi için Marx'ın artık değer kuramını merkeze alan kuramsal çerçevesinin daha fazla imkan sağladığı gösterilmeye çalışılmıştır. Simmel'in yaklaşımının, değeri daha geniş toplumsal ilişkilerde anlamlandırabileceğimiz bir çerçeveye sahip olmasına rağmen, ilişkisel bir harita çıkarma noktasında sınırlılıkları gösterilmek istenmiştir. Bunun sebebini her iki kuramcının metodolojik ve kuramsal güzergahlarının farklarıyla açıklamaya çalıştık. Marx görüngüleri, kendi bağlamlarında olduğu gibi görünen fenomenler olarak ele alsa da neden öyle göründüklerini ortaya çıkartacak bir metodoloji ve kuramla işe koyulmuştur. Klasik ekonomi politiğe yönelik temel eleştirisi de bu çerçevededir. Simmel açısından da görüngüler belli bir tarihsel-toplumsal içeriğin üzerinde ortaya çıkan etkileşimlerin görünümüdür. Ancak Simmel bu içeriğin nasıl o görünüme dönüştüğünü açıklamak konusunda daha sınırlı bir kuramsal çerçeve bırakmıştır. Buna rağmen her iki yaklaşımı bir arada işe koyacak bilimsel araştırmalarla, değer mefhumuna yönelik, toplumsal ilişkileri en geniş uzamda ele alabileceğimiz kavramsal kuramsal çerçevenin klasik teorideki zemini inşa edilebilir.

KAYNAKÇA

- Bahçe, S. (2018). Marksoloji mi Marksizm mi? *Kapital'in İzinde*, Mülkiye Dergisi, 42 (1), 145-162.
- Barbon, N. (1696). A Discourse on coining new money lighter. In answer to Mr. Locker's consideration etc. London.
- Bocutoğlu, E. (2012). İktisat Teorisinde Emeğin Öyküsü, *Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.
- Harvey, D. (2010). *Marx'ın Kapital'i İçin Kılavuz*, Çev: Bülent O. Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Klein, N. (2012). *No Logo* (Çev: Nalan Uysal), Ankara: Bilgi Yayınları.
- Lipietz, A. (1993). Uluslararası İş bölümünde Yeni Eğilimler: Birikim Rejimleri ve Düzenleme Tarzları, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 56 (1), 51-73.
- Marx, K. (2011). *Kapital, Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, I. Cilt, Çev: Mehmet Selik, Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Kitap.
- Mila Canto N. (2005). *Sociological Theory of Value, Georg Simmel's Sociological Relationism*, New York: Columbia University Press.
- Ollman, B. (2019). *Diyalektiğin Dansı, Marx'ın Yönteminde Adımlar*. Çev. Cenk Saraçoğlu. İstanbul: Yordam Kitap.
- Öngen, T. (1996). *Prmotheus'un Sönmeyen Ateşi: Günümüzde İşçi Sınıfı*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*, New York and London: Routledge.
- Simmel, G. (2012). *Paranın Felsefesi*, Çev: Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın, İstanbul: İthaki Yayınları.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).